

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС БІЖЕНЦІВ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Букатіна Вікторія Олексіївна

здобувачка вищої освіти

Національного університету «Чернігівська політехніка»

Науковий керівник: Козинець Олена Гаврилівна

кандидат історичних наук, доцент

Національного університету «Чернігівська політехніка»

м. Чернігів, Україна

На сьогоднішній день одним із головних інститутів конституційного права в будь-якій демократичній, цивілізованій країні є інститут конституційно-правового статусу особи. Аналізуючи формування громадянського суспільства та міжнародного простору останніми десятиліттями, а особливо в умовах воєнного стану в Україні, чітко прослідковується гостра проблема переселення, біженців, які шукають безпечнішого, кращого життя подалі від рідних кордонів.

Основна мета розкрити поняття «біженець» та визначити його права. Проаналізувати основні принципи міжнародно-правового статусу біженця.

Актуальність даної теми підтверджується чисельними дослідженнями зарубіжних та вітчизняних вчених: Г. Гудвіна Гілла, Ж. Егера, Д. Макнамара, Д. Патрика, А. Соколова, В. М. Шаповала, Ю. В. Бузницького, В. Ф. Погорілко, С. Б. Чехович, О. М. Шульги, О. А. Малиновської тощо.

Відповідно до Конвенції про статус біженців, де біженцем є будь-яка людина, яка в силу обґрунтованого страху перед переслідуванням з причин національності, релігії, раси, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів, знаходиться за межами країни свого громадянства і не може або через такий страх не бажає скористатися захистом цієї країни. Дане твердження також стосується будь-якої людини з таким обґрунтованим страхом, яка не має громадянства і знаходиться за межами країни свого колишнього звичайного місця проживання [1].

Відповідно до Конвенції про статус біженців 1951 р., Протоколу щодо статусу біженців 1967 року біженець чи особа, якій надано тимчасовий захист або, яка потребує додаткового захисту не може бути вислана або примусово повернена до країни, де її життю чи свободі загрожує небезпека за ознаками національності, раси, віросповідання, громадянства (підданства) а також з інших причин, що визнаються міжнародними

договорами чи міжнародними організаціями, як такі, що не можуть бути повернуті до країн походження.

Біженець чи особа, якій надано тимчасовий захист або, яка потребує додаткового захисту, не може бути вислана або примусово депортована до країн, де вони можуть зазнати катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання або з яких вони можуть бути вислані або примусово повернуті до країн, де їх життю або свободі загрожує небезпека за ознаками національності, віросповідання, громадянства (підданства) та ін. [1; 4].

Важливо зазначити, що права біженців можуть бути обмежені у встановленому міжнародним законодавством порядку. Наприклад, під час військових дій держава має право вжити тимчасових заходів задля інтересів державної безпеки щодо тієї чи іншої окремої особи, ще до того, як ця держава з'ясує, що ця особа дійсно є біженцем і що подальше застосування цих заходів щодо неї є необхідним в інтересах державної безпеки [6, с. 84-85].

Основним чинником втечі особи з країни походження і перешкоди для її можливого, безпечного і добровільного повернення додому є порушення прав людини – саме вони знаходяться в основі такого явища, як «біженці» [7, с. 21-22]. Традиційним інститутом міжнародного права є надання притулку особі, яка шукає прихисток в державі якої не є громадянином. Вперше застосували термін притулку у період Великої французької революції. У Конституції Франції 1793 року йшлося про те, що Франція надає «притулок іноземцям, вигнаним із своєї батьківщини за справу свободи».

У статті 14 Загальної декларації прав людини 1948 року визначено, що кожна людина має право шукати притулку від переслідування в інших країнах і користуватися цим притулком. Саме це право не можна використовувати у разі переслідування, дійсно заснованого на вчиненні неполітичного злочину, або діяння, що суперечить цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй [2].

Щодо обов'язків біженців то вони мають свою специфіку з урахуванням особливостей статусу таких осіб. Наприклад, щодо постановлення на облік, зняття з обліку чи проходження перереєстрації [6, с. 101]. Покладення даних обов'язків є необхідним для підтримання відповідного статусу, підтвердження відомостей та сприяння наданню цим особам особливих гарантій, прав та допомоги. Ще одна особливість конституційно-правового статусу біженців полягає в тому, що їм заборонено безпідставно відмовляти в наданні відповідного статусу [5, с. 188].

Міжнародно-правові принципи статусу біженців не існують відокремлено від чинних міжнародно-правових відносин. За допомогою процедури імплементації міжнародного права у внутрішньодержавне вони

переходять на рівень принципів права конкретної держави, але при цьому не втрачають своєї міжнародно-правової якості. Внутрішньодержавні принципи визначення статусу біженців, що виступають відображенням міжнародних, інколи текстуально можуть не збігатися з ними.

Основними принципами міжнародно-правового статусу біженців, що побудовані на таких основоположних засадах міжнародного права, як суверенна рівність держав, повага державного суверенітету, партнерське співробітництво, міжнародно-правова відповідальність та ін.:

1. Принцип невидачі. У законодавстві міжнародних країн є загальна заборона на видачу біженців. У тексті Конвенції 1951 року нема ніякої інформації, яка б мала відношення до видачі біженців, оскільки автори конвенції не вважали за необхідне повторити заборону видачі переслідуваних осіб згідно з запитом тієї або іншої держави [1].

2. Принцип невислання. Такий принцип застосовується до осіб, які шукають притулку, принаймні в початковий період і за відповідних обставин. Тільки ті особи, чиї клопотання є цілком обґрунтованими та об'єктивними, мають право на захист [1].

3. Рівний поділ тягаря прийому та облаштування біженців усіма державами. Його суть полягає в тому, що у вирішенні долі біженців бере участь не тільки країна притулку, але й держава до якої належала особа.

4. Принцип оперативного, гуманного і гнучкого визначення статусу біженців. Саме Виконком УВКБ ООН Агентство ООН у справах біженців у висновку № 8 рекомендував державам таку процедуру щодо визначення статусу біженців [1].

5. Принцип добровільної репатріації. Даний принцип закріплений у всіх міжнародних і внутрішньодержавних актах, він становить одну з кардинальних основ прав біженців.

6. Принцип тимчасового захисту. Ідея тимчасового притулку або захисту фігурує в міжнародному праві як альтернатива примусовому поверненню. Тимчасовий захист відповідає духу Конвенції 1951 р. і Протоколу 1967 р. Цей принцип застосовується у разі масового напливу біженців у країну [5, с. 187–194].

7. Принцип надання статусу біженців без використання умови про взаємність. Суть цього принципу полягає в тому, що державі, яка приймає, необхідно послідовно та в повному обсязі надавати допомогу та захист біженцям незалежно від того, як інші країни ставляться до своїх міжнародних, у тому числі й договірних, зобов'язань стосовно біженців, керуючись принципами людинолюбства.

8. Принцип можливого надання політичного притулку. У міжнародному законодавстві цей принцип регулюється в основному прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 14 грудня 1967 року та

міжнародно-правовими звичаями, а також Декларацією про територіальний притулок [3].

Отже, зарубіжні країни виробили якісну систему захисту конституційно-правового статусу біженців. З огляду на досвід минулого, складну сьогодишню ситуацію та потенційну можливість загострення стану безпеки людей як у нашій державі, так і у світі загалом, вважаємо, що питання конституційно-правового статусу біженців ще тривалий час лишатиметься актуальним. У зв'язку з цим виникає необхідність виробити міжнародний механізм, котрий би регулював співробітництво багатьох країн світу під час вирішення питання повернення біженців до рідної країни та їх реадаптації. Очевидно, що в цьому механізмі важливу роль мають відігравати міжнародні гуманітарні організації, насамперед Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців та Міжнародний комітет Червоного Хреста.

Література:

1. Конвенція про статус біженців : міжнародний документ від 28 липня 1951 р. URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_011 (дата звернення 07.12.2022 року).

2. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголош. резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення 07.12.2022 року).

3. Декларация о территориальном убежище. Принята резолюцией 2312 (XXII) Генеральной Ассамблеи от 14 декабря 1967 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_316 (дата звернення 07.12.2022 року).

4. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 8 липня 2011 р. № 3671-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 16. Ст. 146.

5. Гончаренко Е.А. Принципы международно-правового статуса беженцев. *Проблеми законності*. 2004. Вип. 65. С. 187–194.

6. Проблеми прав біженців та виклики сучасності : навч. посіб. / А. Л. Свящук. Харків : Вид-во, 2018. 324 с.

7. Козинець І.Г., Козинець О.Г. Права біженців в контексті прав людини в сучасному світі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Том 2. № 2. С. 21-24.